

VARIA**MARCIN JÓZEF KRYŃSKI****„MODERNIZACJA” MAŁŻEŃSTWA
– EWOLUCJA CZY REWOLUCJA?****Wstęp**

Celem artykułu jest analiza transformacji związku małżeńskiego w kontekście przemian społeczno-kulturowych dokonujących się w początkach XXI w. Inspiracją do podjęcia refleksji nad modernizacją małżeństwa była IV Ogólnopolska Konferencja Naukowa pod hasłem (R)ewolucja Małżeństwa¹, która odbyła się 17 października 2022 r. Organizatorem konferencji było Akademickie Koło Katolickiego Stowarzyszenia Młodzieży przy Uniwersytecie w Białymstoku, działające pod kierunkiem dr. Łukasza Kalisza (pracownika Katedry Historii i Teorii Wychowania Wydziału Nauk o Edukacji), zaś honorowy patronat nad wydarzeniem objęli Jego Magnificencja Rektor Uniwersytetu w Białymstoku prof. dr hab. Robert Ciborowski oraz Marszałek Województwa Podlaskiego dr Artur Kosicki. Konferencja miała charakter interdyscyplinarny, ponieważ małżeństwo stanowi przedmiot zainteresowania wielu badaczy: pedagogów, psychologów, socjologów, a także demografów, prawników, historyków. Podczas debaty podjęto rozważania dotyczące intensywnych przeobrażeń w funkcjonowaniu, strukturze, kształcie i relacjach wewnętrznych współczesnych małżeństw i rodziny, wynikających z szybkich przemian makrospołecznych i społeczeństw globalnych. Profesor Elwira Kryńska (kierownik Katedry Historii i Teorii Wychowania) zwróciła uwagę, że celem konferencji jest też ustalenie kierunku dokonujących się zmian w instytucji małżeństwa, a także odpowiedź na pytanie – czy są to zmiany o charakterze ewolucyjnym, czy rewolucyjnym oraz jakie są konsekwencje dokonujących się zmian? Są to pytania niezwykle ważne, bowiem współczesne małżeństwo, rodzina stanęły w obliczu trudnych problemów, które dawniej nie występowały z aż taką siłą. Na światło dzienne wychodzą skrywane

MARCIN JÓZEF KRYŃSKI – Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie Filia w Elku, ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6610-3673>, e-mail: marcin-krynski2@wp.pl

¹ Warto nadmienić, że poprzednie Ogólnopolskie Konferencje Naukowe organizowane z inicjatywy dr. Łukasza Kalisza dotyczyły: pierwsza – (R)ewolucji Macierzyństwa, druga – (R)ewolucji Ojcostwa, trzecia – (R)ewolucji Narzeczeństwa. Debaty te cieszyły się bardzo dużym zainteresowaniem i trafiły w oczekiwania poznawcze młodych ludzi.

dawniej: przemoc, molestowanie, dręczenie psychiczne, a nawet zbrodnie dzieciobójstwa. Również z tego powodu E. Kryńska zachęcała uczestników konferencji do namysłu nad tym:

- czy i jakie działania społeczne winny być podejmowane, aby wzmacniać współczesne małżeństwa w pokonywaniu trudności i problemów, z którymi się mierzą?
- czy i jak małżeństwo może zapewnić trwałość związku, małżeństwa i rodziny, skoro dotychczasowy fundament życia społecznego – właśnie rodzina podlega bardzo głębokiej zmianie? Do tego dochodzi do wprowadzania „małżeństw homoseksualnych, związków partnerskich homo- i heteroseksualnych, upowszechnienia rodzin patchworkowych, a także całkowitej normalizacji rozwodów czy życia bez zobowiązań”².

Trudno w prosty i jednoznaczny sposób odpowiedzieć na tak sformułowane pytania, ale każda próba refleksji i poszukiwania „drogi” z pewnością przybliży do odnalezienia istoty i wzoru harmonijnego i uduchowionego małżeństwa. Stąd też artykuł jest kolejnym głosem w toczącej się debacie zainicjowanej w czasie IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej – (R)ewolucja Małżeństwa. W ten sposób pragnę zwrócić uwagę na zagrożenia związane z dezaktualizacją dotychczasowych modeli egzystencjalnych, w których małżeństwo stanowi podstawową wspólnotę naturalną. Poza tym zamierzam, po zdefiniowaniu pojęcia małżeństwa i jego praw, wskazać na jedną z możliwości ratowania instytucji małżeństwa. Odwołuję się przede wszystkim do wzoru małżeństwa tworzonego w oparciu o humanistyczne ujęcie egzystencji ludzkiej, które staje się dziś szczególnie ważne i – może – najbardziej ludziom potrzebne?

1. Małżeństwo i rodzina – problemy definicyjne

W polskim porządku prawnym małżeństwo jest jedynym sformalizowanym związkiem kobiety i mężczyzny, korzystającym ze szczególnej ochrony państwa³. Małżeństwo stanowi podstawową wspólnotę naturalną oraz podstawową komórkę społeczną, w której rodzi się i wychowuje człowiek. Jest instytucją, która kojarzy się ze związkiem emocjonalnym dwojga ludzi. Małżeństwo zgodnie z Konstytucją Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. to „związek kobiety i mężczyzny”, który tak samo jak „rodzina, macierzyństwo i rodzicielstwo znajdują się pod ochroną i opieką RP” (art. 18)⁴. Kodeks rodzinny i opiekuńczy (dalej: k.r.o.) potwierdza przyjęte w Konstytucji założenie, według którego małżeństwo

² T.P. Terlikowski, *Konserwatyzm ma przyszłość? Koniec Europy, jaką znamy*, Kraków 2023, s. 7.

³ A.M. Fiedorowicz, Ł. Fiedorowicz, *Rodzina i jej ochrona we współczesnym prawodawstwie polskim*, w: *Rodzina w myśli bl. ks. Michała Sopoćki na podstawie pracy doktorskiej ks. Michała Sopoćki z 1926 roku „Rodzina w prawodawstwie na ziemiach polskich. Studium etyczno-prawne”*, Białystok 2022, s. 90.

⁴ Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.

to związek wyłącznie mężczyzny i kobiety⁵. Uzasadnione jest zatem twierdzenie, że polski prawodawca w całej rozciągłości odrzuca i uznaje za niezgodne z obowiązującym prawem tzw. małżeństwa jednopłciowe, czy też małżeństwa osób nieheteronormatywnych. Również w znaczeniu językowym małżeństwo rozumie się jako związek kobiety i mężczyzny uregulowany prawnie⁶. Eksperci prawa rodzinnego Jan Winiarz i Janusz Gajda definiują małżeństwo jako „trwały stosunek prawny łączący zwykle dożywotnio mężczyznę i kobietę, którzy z zachowaniem konstytutywnych przesłanek przewidzianych w przepisach KRO dokonali czynności prawnej zawarcia małżeństwa i w następstwie jej dokonania stali się równouprawnionymi podmiotami kompleksu praw i obowiązków małżeńskich w celu optymalnej realizacji funkcji społecznych”⁷. To oznacza, że w małżeństwie co do zasady powinna występować równość praw i obowiązków współmałżonków, ponieważ żaden z nich nie ma więcej praw niż drugi z małżonków. Są oni w myśl art. 23 k.r.o. „zobowiązani do wspólnego pożycia, wzajemnej pomocy i wierności oraz do współdziałania dla dobra rodziny, którą przez swój związek założyli”⁸. Michał Krawczyk stwierdza z kolei, że małżeństwo to związek kobiety i mężczyzny zawierający w sobie zarówno elementy natury duchowej (sakramentalnej), jak i cywilno-prawnej. Obowiązująca natomiast zasada świeckości państwa i prawa powoduje, że nawet „małżeństwo zawarte w trybie wyznaniowym podlega dwóm odrębnym reżimom prawnym – prawu kanonicznemu i prawu cywilnemu (a co za tym idzie – sądownictwu kościelnemu i cywilnemu)”⁹. Oczywiście orzeczenie sądu kościelnego o ważności małżeństwa kanonicznego nie może mieć prejudycjalnego wpływu na orzeczenie sądu państwowego o ważności lub o ustaniu świeckiego związku małżeńskiego i odwrotnie. Cechą szczególną odróżniającą małżeństwo od innych związków jest pewnego rodzaju całościowość tej relacji, która polega na tym, że każde z małżonków ofiaruje drugiemu „całego siebie na całe życie”¹⁰. Potrzeba bliskości z wybraną osobą jest najczęściej występującym powodem zawierania małżeństwa, kształtuje się u każdego człowieka już w czasach niemowlęcych i towarzyszy mu do końca życia¹¹. Ma to szczególne znaczenie wówczas, gdy małżeństwo traktuje się jako podstawę rodziny. W socjologii jest ono definiowane jako „społeczny, legalny, seksualny związek, [...] względnie trwały [...] kobiety i mężczyzny powołany w celu wspólnego pożycia, współpracy dla dobra

⁵ Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. z 2020 r., poz. 1359; z 2022 r., poz. 2140, art. 1 § 1.

⁶ *Słownik języka polskiego PWN*, <<https://sjp.pwn.pl/sjp/malzenstwo;2481015.html>>, dostęp: 11.11.2022.

⁷ J. Winiarz, J. Gajda, *Prawo rodzinne*, Warszawa 2001, s. 37.

⁸ K.r.o. art. 23.

⁹ M. Krawczyk, *Pozytywne i negatywne przesłanki orzeczenia rozwodu w prawie cywilnym w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego i sądów powszechnych – zarys problematyki*, „*Ius Matrimoniale*” 29(2018), nr 1, s. 51–64, tu s. 51.

¹⁰ S. Girgis, R. Anderson, R. George, *Czym jest małżeństwo? W obronie związku mężczyzny i kobiety*, tłum. M. Filipczuk, Warszawa 2019, s. 73.

¹¹ R. Westheimer, *Seks małżeński*, Poznań 1997, s. 14–15.

rodziny, a więc głównie wychowania dzieci”¹², ale bez wskazania na głębsze, pierwsze źródła rodziny. Już Arystoteles uzasadniał, że rodzina jest pierwszym naturalnym społeczeństwem ludzkim, obejmującym instytucję małżeńską i rodzicielską. Twierdził, że „człowiek jest z natury istotą stworzoną do życia w państwie”¹³ i z natury posiada „pęd do życia we wspólnocie”¹⁴, w której rodzina stanowi „przyrodzoną łączność dla celów codziennego współżycia”¹⁵. Naturalny popęd – jak twierdzi o. Mieczysław A. Krąpiec, komentując tezę Arystotelesa – „nie przeszkadza jednak wolnemu, wzajemnemu wyborowi męża i żony”¹⁶. A zatem, definiując małżeństwo, a także rodzinę jako „wspólnotę naturalną”, ma się na uwadze, że nie są to instytucje człowiekowi narzucane „z zewnątrz”, ale wynikające „niejako bezpośrednio ze społecznego charakteru ludzkiej natury, z zakodowanych w niej „inklinacji”. Ten empirycznie sprawdzalny fakt znalazł wyraz w stwierdzeniu Księgi Rodzaju: „Nie jest dobrze, żeby człowiek był sam” (Rdz 2,18)¹⁷.

Stąd też w religii katolickiej uznaje się, że małżeństwo jest związkiem, którego przedmiot, jak twierdził bł. ks. Michał Sopoćko: „jest oznaczony przez samą naturę o niezmiennej i z góry określonej treści. Z natury winno ono być święte, nierozzerwalne i jednego mężczyzny z jedną niewiastą. Tylko takie małżeństwo zdolne jest wychować należycie nowe pokolenie”¹⁸. Kardynał Stefan Wyszyński podkreślał, że jedynie takie małżeństwo może „zapewnić naturalne rodzenie się w rodzinie, co jest największą radością Narodu. Naród bowiem to rodzina rodzin”¹⁹. Zdaniem kardynała, wzmacniając rodzinę, dbamy o umocnienie narodu, a integrując rodzinę „kładzie się kamienie węgielne pod budowę społecznego i narodowego życia naszej Ojczyzny”²⁰. I tylko na tym fundamencie – silnej rodziny rodzin można spokojnie rozwijać życie osobiste, rodzinne, religijne, społeczne, zawodowe, narodowe i państwowe²¹. Przy czym prawdą niezmienną, jaką w każdej epoce nieprzerwanie głosi Kościół, jest twierdzenie, że małżeństwo jest nierozzerwalne, co na gruncie nauki Kościoła wyklucza możliwość rozwiązania małżeństwa poprzez rozwód. Zgodnie bowiem z obowiązującym prawem

¹² J. Szymczak, *Definicje rodziny*, „Studia nad Rodziną” 2002, nr 2(11), s. 156; Ks. J. Mariański, *Małżeństwo i rodzina w świadomości Polaków – analiza socjologiczna*, „Zeszyty Naukowe KUL” 59(2015), nr 4(232), s. 82.

¹³ Arystoteles, *Polityka*, tłum. L. Piotrowicz, w: tegoż, *Dziela wszystkie*, t. I, Warszawa 2003, s. 61.

¹⁴ Tamże, s. 6.

¹⁵ M. Sopoćko, *Rodzina w prawodawstwie na ziemiach polskich (studium etyczno-prawne)*, Wilno 1926, s. 7.

¹⁶ M.A. Krąpiec, *Człowiek i prawo naturalne*, Lublin 1986, s. 160.

¹⁷ Cyt. za: J. Szymczak, *Definicje rodziny*, s. 158.

¹⁸ M. Sopoćko, *Miłosierdzie Boga w dziełach Jego*, Londyn 1958, s. 135.

¹⁹ Zwrócił na to uwagę podczas uroczystości koronacji figurki Matki Bożej Wambierzyckiej Królowej Rodzin – 17 sierpnia 1980 r. Zob. Kard. Stefan Wyszyński, *Naród – rodzina rodzin*, w: *Prymas Tysiąclecia*, pod red. F. Kniołka SAC, Z. Modzelewskiego SAC, D. Szumskiej, Paryż 1982, s. 182.

²⁰ S. Wyszyński, *Nauczanie społeczne 1946–1981*, Warszawa 1990, s. 159.

²¹ Tenże, *Słowo wstępne Prymasa Polski*, Warszawa, 2 II 1974, w: S. Struzik, *Rodzina Bogiem silna mocą swego narodu*, „Kultura–Media–Teologia” 3(2010), s. 105–119.

małżeńskim i rodzinnym Kościoła katolickiego, zawartym w Kodeksie Prawa Kanonicznego (dalej: KPK) z 25 stycznia 1983 r., małżeństwo to „przymierze, przez które mężczyzna i kobieta tworzą ze sobą wspólnotę całego życia”²². Zdaniem ks. Wojciecha Góralskiego wskazany Kodeks tworzy jedyny, wypracowany w ciągu stuleci, system prawny, w którym łączą się i współdziałają elementy prawa Bożego i prawa ludzkiego²³.

Czasem dochodzi jednak do nieważnego zawarcia małżeństwa. Kiedy np. narzeczeni nie są zdolni do jego zawarcia lub gdy próbują zawrzeć małżeństwo z naruszeniem odpowiednich kanonów. Chodzi m.in. o przeszkody tzw. zrywające²⁴, gdy ich stwierdzenie skutkuje albo niemożnością zawarcia związku (z wyjątkiem możliwych dyspens), albo nieważnym zawarciem ślubu. Zalicza się tu przyczyny natury psychicznej uniemożliwiające podjęcie obowiązków małżeńskich (np. choroba psychiczna, uzależnienie, inne okoliczności determinujące psychikę), a także braki w formie zawierania związku dotyczące niedotrzymania określonej procedury, np. ksiądz lub diakon nie jest upoważniony do asystowania przy danym ślubie.

Według Jana Pawła II nierozzerwalność małżeństwa niesie w sobie piękno i dobro, i nie należy rozumieć jej jako ograniczenia wolności małżonków w ich dążeniu do samorealizowania się²⁵. Równocześnie Ojciec Święty „wielki Głosciciel miłości”²⁶ przypominał, że „pary, które dobrowolnie przyjmują ten sakrament [małżeństwa – przyp. M.K.] [...] ustanawiają nierozzerwalną jedność. [...] poprzez małżeństwo mogą stać się żywym znakiem nie zmieniającej się miłości [...]. Ich wzajemna miłość, ich małżeńska miłość może trwać aż do śmierci nie dzięki ich własnym zasługom czy wytrwałości, ale dzięki temu, że działa w nich łaska Chrystusa”²⁷. Tak więc tajemnica małżeństwa ustanowionego przez Stwórcę na początku istnienia rodzaju ludzkiego stanowi fundament jej przyszłości, i dlatego: „Co więc Bóg złączył niech człowiek nie rozdziela”²⁸. Myśl ta ma jeszcze inną wymowę, zdaniem Jana Pawła II łaska Sakramentu Małżeństwa „przemienia i uszlachetnia całe życie małżeńskie. [...] Prowadzi małżonków do dobrowolnego oddawania się sobie, które wyraża się w czułych uczuciach i aktach oraz przenika ich całe życie”²⁹.

²² Kodeks Prawa Kanonicznego (KPK) z 25 stycznia 1983 r., kan. 1055 i 1059.

²³ W. Góralski, *Małżeństwo w prawie kanonicznym*, „Prawo Kanoniczne” 54(2011), nr 1–2, s. 127.

²⁴ Kodeks Prawa Kanonicznego (KPK) z 25 stycznia 1983 r., Rozdział II: *Przeszkody zrywające w ogólności*, kan. 1073–1082.

²⁵ *Nierozzerwalność małżeństwa dobrem wszystkich*. Przemówienie Ojca Świętego do pracowników Trybunału Roty Rzymskiej, 28.01.2002.

²⁶ *Stworzeni do miłości*. Jan Paweł II rozmowy z młodymi, Warszawa 1991, s. 3.

²⁷ Jan Paweł II, *Homilia do młodzieży w Nairobi, 17 sierpnia 1989 r.*, w: *Stworzeni do miłości*. Jan Paweł II rozmowy z młodymi, s. 142.

²⁸ Tamże, s. 141.

²⁹ Tamże, s. 142.

2. Pożycie małżeńskie

Życie małżeńskie, na co także zwrócił uwagę Jan Paweł II, wymaga od małżonków, aby podejmowali „nieustanne i ofiarne wysiłki zmierzające do pogłębienia małżeńskiej jedności”³⁰. Wymaga to wielkiego poświęcenia zarówno ze strony męża, jak i żony, ale „Wzajemne obdarowywanie sobą jest niezbędnym warunkiem szczęścia każdej pary małżeńskiej”³¹. Ten obustronny altruizm jest niezwykle ważny, bowiem pożycie małżeńskie to szczególnego rodzaju związek urzeczywistniany w wielu różnorodnych wymiarach – duchowym, fizycznym i gospodarczym. Przy czym związek małżeński powinien być oparty „na prawdziwym poszanowaniu godności zarówno mężczyzny, jak i kobiety, a także komplementarności obojga”³². Jest to związek dwojga osób, który winien być oparty na wzajemnym zaufaniu i prawdzie, „na pełnym otwartości porozumieniu i gotowości słuchania głosu rozumu i serca”³³. Obowiązku pomocy nie należy postrzegać wyłącznie w wymiarze czysto finansowym, ale także we wsparciu psychicznym drugiego członka relacji. Zakres udzielanej pomocy materialnej powinien być adekwatny do potrzeb, aby docelowo osiągnąć jednakową stopę życiową wszystkich członków rodziny. Obowiązkowa pomoc materialna jest in-
tepretowana bardzo szeroko, ponieważ może ona polegać wyłącznie na pracy we wspólnym gospodarstwie domowym. Podobnie można odczytać regulacje zawarte w k.r.o., gdzie istnieje wyodrębniony dział II zatytułowany: Prawa i obowiązki małżonków, oraz inne przepisy k.r.o. (np. dotyczące alimentacji – art. 60 k.r.o.).

O ile znaczenie obowiązku wzajemnej wierności małżeńskiej z uwagi na oczywistość samego pojęcia nie wymaga szerszej analizy, to już wskazane przez ustawodawcę „współdziałanie” wydaje się o wiele bardziej skomplikowane interpretacyjnie. Współdziałanie polega na realizowanych wspólnie aktywnościach w myśl dobra rodziny. Dotyczy to również wspólnego utrzymywania i wychowywania potomstwa. Zakłada się, że współdziałaniem należy obejmować także dzieci, które pochodzą wyłącznie od jednego małżonka, a nie zostały przysposobione przez drugiego z nich³⁴.

W rodzinach wielodzietnych obowiązek współdziałania bywa realizowany w specyficzny sposób, zdarza się bowiem, że matka na okres niemowlęctwa, w którym musi zapewnić dziecku specjalną, niezwykle zintensyfikowaną opiekę, rezygnuje z pracy zarobkowej. W takiej sytuacji matka wypełnia swoje obowiązki w zakresie zaspokajania wzajemnych potrzeb rodziny poprzez pracę we wspólnym gospodarstwie domowym, z kolei obowiązek zapewnienia środków finansowych koniecznych do utrzymania rodziny spoczywa wyłącznie na mężu³⁵.

---

³⁰ Tamże, s. 143.

³¹ Tamże, s. 144.

³² Tamże, s. 144.

³³ Tamże, s. 144.

³⁴ H. Haak, A. Haak-Trzuszkawska, *Małżeństwo (zawarcie małżeństwa, prawa i obowiązki małżonków)*. Komentarz do art. 1–30 KRO oraz związanych z nimi regulacji KPC, Warszawa 2022, s. 171–172.

³⁵ Tamże, s. 172.

Równomierne zaangażowanie obojga rodziców jest też niezwykle istotne w wychowaniu dzieci. Według Ryszarda Skawińskiego to postawa rodziców znajduje później odzwierciedlenie w zachowaniu dzieci i właściwie uformowanym kręgosłupie moralnym potomków, które mają wyższe poczucie własnej wartości i szybciej się usamodzielniają. Przez obserwację rodziców dzieci uczą się budowania relacji współpracy i współzależności³⁶. Dzieci wychowywane w pełnych rodzinach, w których są zarówno matka, jak i ojciec, osiągają najlepsze wyniki i rezultaty w wielu aspektach życia – w edukacji, w kwestiach dotyczących zdrowia emocjonalnego oraz rozwoju w kontekście życia rodzinnego i seksualnego³⁷. Z kolei dzieci z rodzin, w których występuje tylko jeden rodzic, dzieci niezamężnych matek, dzieci z rodzin zastępczych czy też konkubinatów dużo częściej spotykają się ze zjawiskami negatywnymi w porównaniu z dziećmi z pełnych rodzin, w których występują oboje biologiczni rodzice³⁸. W 2016 r. w trosce o dobro dzieci uchwalono Ustawę o pomocy państwa w *wychowywaniu*. Dzięki niej podjęto działania mające na celu wsparcie i pomoc w poprawie sytuacji rodzinnej dzieci związanej z wychowywaniem dziecka, w tym z opieką nad nim i zaspokojeniem jego potrzeb życiowych³⁹.

Lansowane współcześnie podejście do małżeństwa i rodziny prowadzi do osłabienia tradycyjnej koncepcji małżeństwa (i tak już nadwątlonej wskutek rewolucji seksualnej i wprowadzenia rozwodu bez orzekania o winie) oraz norm społecznych w zakresie podejmowania decyzji o zawarciu małżeństwa, jak też orientowania małżonków na prokreację, życie rodzinne, wierność małżeńską i trwałość małżeństwa⁴⁰.

3. Intensywne przeobrażenia współczesnego małżeństwa – rodziny

W dobie, gdy „zasady chrześcijańskiej moralności małżeńskiej bywają w wielu kręgach przedstawiane w krzywym zwierciadle, usiłuje się narzucać środowiskom, a nawet całemu społeczeństwu, model, który sam siebie ogłasza »postępowym« i »nowoczesnym«”. Jan Paweł II, zwracając się do młodych ludzi w Liście Apostolskim 31 marca 1985 r., poprosił: „Nie lękajcie się Miłości, która stawia człowiekowi wymagania. Te wymagania [...] są właśnie zdolne uczynić

---

³⁶ R. Skawiński, *Małżeństwo – rodzice – szkoła*, referat wygłoszony podczas IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej (R)ewolucja Małżeństwa, 17 października 2022 r.

³⁷ S. Girgis, R. Anderson, R. George, *Czym jest małżeństwo?...*, s. 80.

³⁸ Tamże, s. 80.

³⁹ Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, Dz.U. 2016, poz. 195 z późn. zm.

⁴⁰ K. Motyka, *O nowej teorii prawa naturalnego, małżeństwie i wolności religii w związku z książką Sherifa Girgisa, Ryana Thomasa Andersona i Roberta Petera George’a „Czym jest małżeństwo?”*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2021, t. 24, s. 40.

Waszą miłość prawdziwą miłością⁴¹. Młodzięcza miłość odkrywana na „szlakach młodości” w znacznej mierze „waży” o przyszłości człowieka i jest szczególnie potrzebna w „nowoczesnym” modelu małżeństwa. W modelu tym człowiek, a zwłaszcza kobieta, z podmiotu zmienia się w przedmiot (przedmiot swoistej manipulacji), a cała wielka treść miłości zostaje zredukowana do „użycia”, które – choćby nawet było dwustronne – nie przestaje być w swej istocie egoistyczne. Wreszcie dziecko: owoc i nowe wcielenie miłości dwojga, coraz bardziej staje się „uciążliwym dodatkiem”⁴². Papież zwracał się do młodych, aby nie pozwolili sobie „odebrać tego bogactwa [...] miłości, która stawia człowiekowi wymagania”⁴³.

Tymczasem współczesne małżeństwa przechodzą dalsze dość intensywne przeobrażenia. Dokonująca się zmiana modernizacyjna przebiega na różnych płaszczyznach, co powoduje rozbitcie rodziny tradycyjnej, która przestaje być autorytarną, trwałą, sakralną, stabilną, wielodzietną, wielopokoleniową, wielofunkcyjną, opartą na interesie instytucją społeczną⁴⁴. Zmienia się stopniowo w grupę małą (nuklearną, podstawową), demokratyczną, niestałą, laicką, małodzietną, mobilną, opartą na miłości, z ograniczonymi funkcjami, z których osobowe stają się najważniejsze⁴⁵. Doprowadziło to do zakwestionowania heteroseksualnego charakteru małżeństwa i – szerzej – do kryzysu małżeństwa jako instytucji oraz zastąpienia tradycyjnej koncepcji małżeństwa koncepcją rewizjonistyczną⁴⁶.

Zdaniem konstruktivistów⁴⁷ małżeństwo jest „tym wszystkim co za nie uznamy”. Oznacza to, że nie można jednoznacznie wskazać żadnych kryteriów, które miałyby urzeczywistniać relację, jaką jest małżeństwo⁴⁸.

Według ks. Przemysława Artemiuka (teologa fundamentalnego, prelegenta konferencji) obserwowane przeobrażenia małżeństwa są niejako konsekwencją zmian przenikających chrześcijaństwo w „ponowoczesnym” świecie. Dokonujące się zmiany są uwarunkowane czterema zasadniczymi czynnikami, które wpływają także na instytucję małżeństwa, są to: dekonstrukcja, płynność, aletofobia i polityczna poprawność⁴⁹. Słowem kluczowym jest tu „dekonstrukcja”, która według koncepcji Jacques’a Derridy jest wyłącznie pewną metodą

⁴¹ *Wejść na drogę powołania małżeńskiego*. Jan Paweł II, „Do młodych całego świata”, *List Apostolski 31 marca 1985 r.*, w: *Stworzeni do miłości. Jan Paweł II rozmowy z młodymi*, s. 140.

⁴² Tamże, s. 140.

⁴³ Tamże, s. 140.

⁴⁴ F. Adamski, *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Kraków 2002, s. 29.

⁴⁵ K. Slany, *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, Kraków 2002, s. 52.

⁴⁶ K. Motyka, *O nowej teorii prawa naturalnego...*, s. 40.

⁴⁷ Za twórcę nurtu konstrukttywizmu uważa się niemieckiego filozofa Ernsta von Glasera. Pogląd ten zakłada, że rzeczywistość, która nas otacza – złożona z obrazów, smaków i zapachów, jest ontologicznie osadzona w zdolnościach naszego mózgu do konstruowania świata, a także do kreowania swego rodzaju wrażenia, że ten świat jest gdzieś na zewnątrz, jakby poza nami. Zob. B. Balicki, *Radykalny konstrukttywizm. Krótkie wprowadzenie*, Szczecin 2021, s. 7–9.

⁴⁸ S. Girgis, R. Anderson, R. George, *Czym jest małżeństwo?...*, s. 86.

⁴⁹ P. Artemiuk, *Małżeństwo w ogniu krytyki. Kilka uwag o ponowoczesnych próbach dekonstrukcji tej instytucji*, referat wygłoszony podczas IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej (R)ewolucja Małżeństwa, 17 października 2022 r.

lektury i analizy tekstów, ukierunkowaną na odnajdywanie i analizowanie w nich niespójnych fragmentów i wyszukiwanie wewnętrznych sprzeczności⁵⁰. Pojęcie to rozumiane jest jako przewartościowanie czegoś, stworzenie na nowo, zmiana dotychczasowego rozumienia pojęć i procesów, co można odnieść także do współczesnego małżeństwa. Obecnie dochodzi do rzeczowej „dekonstrukcji” małżeństwa tradycyjnego, tj. związku mężczyzny i kobiety, przeżywanego zgodnie z wartościami chrześcijańskimi. Kolejnym terminem także używanym w kontekście relacji społecznych jest „płynność”. Jest to określenie zaczerpnięte z pracy Karola Marksa⁵¹ *Kapitał. Krytyka ekonomii politycznej*, wykorzystane później m.in. przez Zygmunta Baumanna. Karol Marks używał tego terminu w kontekście czysto ekonomicznym, w odniesieniu do ogólnej płynności i zmienności cen⁵². Natomiast Zygmunt Bauman, odrzucając pojęcie postnowoczesności (jego zdaniem nowoczesność wciąż trwa), odwołał się do Heraklitejskiego *panta rhei* i nazwał „naszą” fazę rzeczywistości „płynną nowoczesnością”, w której płynna jest miłość, lęk, życie, czasy i przestrzeń, praca i wspólnota, w tym także małżeństwo. Świat, w którym żyjemy, jest ulotny, ciekły i płynny. Wariabilizm i relatywizm stanowią zasadnicze własności współczesności ludzkiego świata. Wszystko płynie⁵³.

Aletofobia – lęk przed prawdą – to termin stworzony przez Gianniego Vattimo, współczesnego włoskiego filozofa i myśliciela. Jego poglądy zainspirowała filozofia hermeneutyczna, w szczególności w ujęciu Martina Heideggera. Filozofia hermeneutyczna rozumiana jest w sposób niejednoznaczny, ponieważ pierwotnie hermeneutyka dotyczyła sposobów interpretacji tekstów, zaś obecnie filozofia hermeneutyczna zakłada, że wszystko, co istnieje, cały świat, który nas otacza, należy interpretować, stąd wszelki byt jest zawsze bytem zinterpretowanym⁵⁴. Według Gianniego Vattimo „dotąd filozofowie uważali, że należy opisywać świat, teraz nadszedł moment, by go interpretować”⁵⁵. Skoro wszystko podlega analizie i interpretacji, to nie istnieje interpretacja ostateczna, dlatego prawda transcendentna, która nas przekracza, tak naprawdę nie istnieje. W konsekwencji, jak twierdzi Przemysław Artemiuk, na naszych oczach dokonuje się rozbiórka katolickiego imaginarium – dochodzi do zniekształcenia, a nawet wynaturzenia naszego idealistycznego wyobrażenia o Kościele, a także małżeństwie⁵⁶.

W efekcie dekonstrukcji, płynności, aletofobii i politycznej poprawności następuje zmiana modernizacyjna małżeństwa i rozbitcie rodziny tradycyjnej. Nowe wartości oraz dobra, jakie są współcześnie oferowane, zdaniem Doroty

⁵⁰ M. Kowalska, *Dekonstrukcja, czyli widmo sprawiedliwości*, w: *Widma Derridy*, pod red. A. Bielik-Robson, P. Sadzika, Warszawa 2018, s. 45.

⁵¹ P. Artemiuk, *Małżeństwo w ogniu krytyki...*

⁵² K. Marks, *Kapitał. Krytyka ekonomii politycznej*, Warszawa 1951.

⁵³ Z. Bauman, *Płynna nowoczesność*, Kraków 2006; tenże, *Kultura w płynnej nowoczesności*, Warszawa 2011.

⁵⁴ M. Szulakiewicz, *Filozofia jako hermeneutyka*, Toruń 2011, s. 127.

⁵⁵ Cyt. za: W. Lorenc, *Filozofia hermeneutyczna: perspektywy jej rozwoju*, „Przegląd Filozoficzny – Nowa Seria” 2021, nr 3(83), s. 534.

⁵⁶ P. Artemiuk (rec.), Tomáš Halík, „*Chcę, abys był*”, przekład A. Babuchowski, „Studia Nauk Teologicznych PAN. Sekularyzm – Sekularyzacja” 2014, t. 9, s. 269.

Piotrowskiej „indywidualizują ich postawy i dążenia. Niejednokrotnie wartości rodzinne przestają być wartościami całkowicie nadrzędnymi w stosunku do wartości i dążeń osobistych, w czym niektórzy dopatrują się zła, egoizmu, są nawet skłonni zauważyć tu elementy patologii”⁵⁷. Adam Podgórecki takie sytuacje określa mianem „negatywnej kategorii zjawisk społecznych”⁵⁸. Ponadto „Prawo i współczesna obyczajowość dopuszczają rozpad rodziny w uzasadnionych przypadkach, przy czym owa tolerancja dotyczy nie tylko nielicznych wyjątków, ale dziesiątków czy setek tysięcy małżeństw”⁵⁹. W tym kontekście na szczególną uwagę zasługuje analiza przemian małżeństwa przedstawiona na konferencji (R)ewolucja Małżeństwa przez Annę Janiszewską (pracownika Katedry Geografii Regionalnej i Społecznej Wydziału Nauk Geograficznych Uniwersytetu Łódzkiego). Wynika z niej, że współcześnie skłonność do zawierania małżeństw systematycznie spada. Najniższe procentowo skłonności do zawierania małżeństw w Europie odnotowuje się m.in. w Belgii, Hiszpanii i we Włoszech, zaś największe w Kosowie i w Albanii. W Polsce analizowany wskaźnik kształtuje się na poziomie umiarkowanym i plasuje się pomiędzy skrajnymi wartościami⁶⁰. Na przykład współczynnik zawierania pierwszych małżeństw przez kobiety obniżył się z 0,91 w 1989 r. do 0,57 w 2004 r. i choć sytuacja uległa nieznacznej poprawie w kolejnych latach, to w 2010 r. wyniósł on zaledwie 0,67. Oznacza to, że jeśli skłonność do zawierania związków małżeńskich w poszczególnych grupach wieku nie ulegnie w przyszłości zmianie, to zaledwie 67% kobiet kiedykolwiek w swoim życiu wyjdzie za mąż⁶¹.

Z kolei w kontekście rozwiązywania małżeństw Polska wśród krajów Europy Środkowej ma jeden z niższych wskaźników rozwodów. Rozstania znacznie częściej występują w miastach, jednak – co warto odnotować – także i na wsi częstotliwość tego zjawiska jest coraz większa.

Można się zastanawiać, czy małżeństwa powtórne mogłyby być formą, która zastępuje poprzednio rozwiązane związki. Tymczasem, jak pisał w latach 80. XX w. Kingsley Davis (1984), one również cechują się niestabilnością. Stąd też popularne stało się określenie, iż „rozwód zasila rozwód”. Krystyna Słany przywołała w tym kontekście badania (Pinnelli i De Rose z 2001 r.⁶²), z których wynika,

⁵⁷ D. Piotrowska, *Założenia i zasady katolickiej etyki normatywnej w odniesieniu do rodziny*, „Studia z Nauk Społecznych” 1996, z. 12(8), s. 121.

⁵⁸ A. Podgórecki, *Patologia życia społecznego*, Warszawa 1969, s. 9.

⁵⁹ D. Piotrowska, *Założenia i zasady katolickiej etyki normatywnej...*, s. 120.

⁶⁰ A. Janiszewska, *Przemiany form życia małżeńsko-rodzinnego*, referat wygłoszony podczas IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej (R)ewolucja Małżeństwa, 17 października 2022 r.

⁶¹ *Między zmianą światopoglądową a ograniczeniami dnia codziennego: Jakie przyczyny przemian rodziny w Polsce? Jakie rekomendacje dla polityki?* Anna Matysiak, Anna Baranowska-Rataj, Monika Mynarska, Anna Rybińska, Marta Styrc, s. 1. Przedstawione wyniki zostały uzyskane w ramach projektu badawczego Nowe wzorce formowania rodziny w Polsce – kontekst społeczno-ekonomiczny, preferencje i wpływ na zadowolenie z życia (FAMWELL) realizowanego w Instytucie Statystyki i Demografii SGH, finansowanego przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju w ramach Programu LIDER, <www.sgh.waw.pl/famwell>, dostęp: 10.04.2023.

⁶² A. Pinelli, A. De Rose, *Delayed Fertility in Europe. Determinants and Consequences*, Helsinki: *European Population Conference 07–09, June, 2001*, <www.vaestoliitto.fi/EAPS2001.htm>, DoA: 12.04.2015>, dostęp: 10.04.2023.

że w połowie lat 60. XX w. odsetek osób powtórnie zawierających małżeństwa wynosił około 60–70% w większości krajów europejskich i około 55% w krajach skandynawskich, a dwadzieścia lat później wskaźnik ten obniżył się do 20%. Taki trend osłabia fenomen małżeństwa, nie kompensuje strat w płodności i nie jest w stanie obniżyć wzrostu liczby rozwodów. Osoby rozwiedzione skłonne są bardziej do kohabitacji niż powtórne zawierania małżeństwa⁶³. Liberalizacja w rozumieniu związku małżeńskiego prowokuje też do formułowania „ponowoczesnej” definicji małżeństwa, rozszerzonej o związki tej samej płci – dwóch mężczyzn czy dwie kobiety, co oczywiście jest niezgodne z nauką Kościoła. Próbuje się też „rozszerzyć” definicję rodziny, uwzględniając te nowe formy i zjawiska „nowoczesnej” rodziny. I tak określa się, że „rodzina to jakiegokolwiek połączenie dwu lub więcej osób, które złączone są więzami wynikającymi z wzajemnej umowy, z urodzenia lub adopcji, i które razem przyjmują odpowiedzialność (obowiązki) za: a) zapewnianie przetrwania oraz opiekę nad członkami grupy, b) nowych członków pojawiających się w wyniku realizacji funkcji prokreacyjnej lub adopcji, c) socjalizację dzieci, d) społeczną kontrolę członków grupy, e) produkcję, konsumpcję i dystrybucję dóbr i usług, i f) zapewnienie emocjonalności i zażyłości”⁶⁴. Ta rewizjonistyczna koncepcja małżeństwa budzi niepokój i wywołuje kolejne pytania, jakie należy rozważyć w kontekście debaty poświęconej (R)ewolucji Małżeństwa: jakie niesie zagrożenia, w tym – jakie mogą być konsekwencje uznania w prawie małżeństw jednopłciowych dla wolności słowa i wolności religijnej osób i instytucji, które akceptują tradycyjny model małżeństwa, jakie są konsekwencje wychowywania dzieci przez pary homoseksualne, czy nie godzi to przede wszystkim w interes dzieci? Pytanie to dotyczy też głównych poszkodowanych małżeństw rozwiedzionych (ale też niezawartych).

Dokonywana się modernizacja małżeństwa w „ponowoczesnej” rzeczywistości prowadzi do „kruchości współczesnego małżeństwa” i niezwykle głębokich zmian w jego strukturze i funkcjonowaniu. Jest to transformacja, która budzi niepokój, zwłaszcza że jej zwolennicy próbują nowy model małżeństwa umocnić i doprowadzić do nadania mu mocy prawnej.

Zamiast zakończenia

W kontekście obserwowanych głębokich zmian dotyczących istoty związku małżeńskiego ks. Przemysław Artemiuk uważa, że należy „iść w głąb małżeństwa, formować się, czyli wracać do istoty małżeństwa, nie bać się tych, którzy mogą pomóc. Małżeństwo wyjdzie z tych ponowoczesnych prób dekonstrukcji, jeśli odkryje swoją głębię...”⁶⁵. Jej źródłem jest miłość łącząca małżonków – kobietę i mężczyznę. Miłość, która jest źródłem ich osobistej satysfakcji i stanowi o stabilności łączącego ich związku. Relacje łączące małżonków oparte na miłości,

⁶³ K. Slany, *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego...*, s. 77.

⁶⁴ Cyt. za: K. Slany, *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego...*, s. 80.

⁶⁵ P. Artemiuk, *Małżeństwo w ogniu krytyki...*

partnerstwie, dekalogu i tolerancji sprzyjają nierozzerwalności związku. „Atrakcyjność instytucji małżeństwa”, jak twierdzi na podstawie własnego doświadczenia dr Ryszard Skawiński, wzrasta, gdy jest oparte na wartościach chrześcijańskich. W małżeństwie bardzo ważna jest sfera duchowa, modlitwa i spowiedź. Kościół jako instytucja zaprasza do siebie wszystkich, także tych niewierzących, jednak niestety czasem to „zaproszenie” jest traktowane jako niepotrzebna indoktrynacja⁶⁶. Według ks. Wojciecha Guzewicza – dopóki człowiek żyje, nie można go nigdy przekreślać. Należy zastanowić się, w oparciu o jakie elementy kobieta i mężczyzna mogą odnieść sukces w małżeństwie. Z pewnością najważniejszy jest katalog wartości oparty na Dekalogu. Są w nim zawarte prawdy uniwersalne, które pomimo upływu lat nie tracą na aktualności i sprawdzają się już od ponad dwóch tysięcy lat. Powrót do wartości chrześcijańskich i europejskich jest kluczowy nie tylko w kontekście małżeństwa, ale w ogóle, ponieważ jeśli nie wrócimy do tradycji, do „korzeni Europy”, to wkrótce nas, chrześcijan, wyprze kultura silniejsza – muzułmańska⁶⁷.

Ze względu na to, że dziś pojawia się tak wiele zagrożeń i niebezpieczeństw, ważne jest też przygotowanie młodych ludzi do małżeństwa, które, co należy podkreślać, ma interpersonalny charakter. Jest oparte na prawdziwym poszanowaniu godności zarówno mężczyzny, jak i kobiety. Jak głosił Ojciec Święty Jan Paweł II: „Bóg stworzył człowieka mężczyzną i kobietą, wprowadzając przez to w całe dzieje ludzkości ową szczególną »dwoistość« przy całkowitej równości, gdy chodzi o godność osobową, oraz zdumiewającą komplementarność, gdy chodzi o podział przymiotów, właściwości i zadań, związanych z męskością i kobiecością istoty ludzkiej”⁶⁸.

BIBLIOGRAFIA

Źródła drukowane:

- Jan Paweł II, *Homilia do młodzieży w Nairobi, 17 sierpnia 1989*, w: *Stworzeni do miłości. Jan Paweł II rozmowy z młodymi*, Warszawa 1991, s. 141–145.
- Kodeks Prawa Kanonicznego (KPK) z 25 stycznia 1983 r.*
- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r., Dz.U. Nr 78, poz. 483 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 11 lutego 2016 r. o pomocy państwa w wychowywaniu dzieci, Dz.U. 2016, poz. 195 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. 1964, Nr 9, poz. 59 z późn. zm.
- Ustawa z dnia 25 lutego 1964 r. – Kodeks rodzinny i opiekuńczy, Dz.U. z 2020 r., poz. 1359; z 2022 r., poz. 2140.
- Wejść na drogę powołania małżeńskiego*. Jan Paweł II, „*Do młodych całego świata*”. *List Apostolski 31 marca 1985 r.*, w: *Stworzeni do miłości. Jan Paweł II rozmowy z młodymi*, Warszawa 1991, s. 137–140.

⁶⁶ R. Skawiński, *Małżeństwo – rodzice – szkoła...*

⁶⁷ W. Guzewicz, *Historyczne przeobrażenia małżeństwa jako instytucji wychowującej*, referat wygłoszony podczas IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej (R)ewolucja Małżeństwa, 17 października 2022 r.

⁶⁸ *Wejść na drogę powołania małżeńskiego*. Jan Paweł II, „*Do młodych całego świata*”. *List Apostolski 31 marca 1985 r.*, w: *Stworzeni do miłości. Jan Paweł II rozmowy z młodymi*, s. 138.

Źródła internetowe:

Między zmianą światopoglądową a ograniczeniami dnia codziennego: Jakie przyczyny przemian rodziny w Polsce? Jakie rekomendacje dla polityki? Anna Matysiak, Anna Baranowska-Rataj, Monika Mynarska, Anna Rybińska, Marta Styrc, s. 1. Projekt badawczy Nowe wzorce formowania rodziny w Polsce – kontekst społeczno-ekonomiczny, preferencje i wpływ na zadowolenie z życia (FAMWELL), realizowanego w Instytucie Statystyki i Demografii SGH, finansowanego przez Narodowe Centrum Badań i Rozwoju w ramach Programu LIDER, www.sgh.waw.pl/famwell.

Pinelli A., De Rose A., *Delayed Fertility in Europe. Determinants and Consequences*, Helsinki: *European Population Conference 07–09, June, 2001*, www.vaestoliitto.fi/EAPS2001.htm, DoA: 12.04.2015.

Opracowania:

Adamski F., *Rodzina. Wymiar społeczno-kulturowy*, Kraków 2002.

Arystoteles, *Polityka*, tłum. L. Piotrowicz, w: tegoż, *Dzieła wszystkie*, t. I, Warszawa 2003.

Balicki B., *Radykalny konstruktywizm. Krótkie wprowadzenie*, Szczecin 2021.

Fiedorowicz A.M., Fiedorowicz Ł., *Rodzina i jej ochrona we współczesnym prawodawstwie polskim*, w: *Rodzina w myśli bł. ks. Michała Sopoćki na podstawie pracy doktorskiej ks. Michała Sopoćki z 1926 roku „Rodzina w prawodawstwie na ziemiach polskich Studium etyczno-prawne”*, Białystok 2022.

Girgis S., Anderson R., George R., *Czym jest małżeństwo? W obronie związku mężczyzny i kobiety*, tłum. M. Filipczuk, Warszawa 2019.

Góralski W., *Małżeństwo w prawie kanonicznym*, „Prawo Kanoniczne” 54(2011), nr 1–2, s. 127–143.

Haak H., Haak-Trzuskawska A., *Małżeństwo (zawarcie małżeństwa, prawa i obowiązki małżonków). Komentarz do art. 1–30 KRO oraz związanych z nimi regulacji KPC*, Warszawa 2022.

Kowalska M., *Dekonstrukcja, czyli widmo sprawiedliwości*, w: *Widma Derridy*, pod red. A. Bielik-Robson, P. Sadzika, Warszawa 2018, s. 45–68.

Krawczyk M., *Pozytywne i negatywne przesłanki orzeczenia rozwodu w prawie cywilnym w świetle orzecznictwa Sądu Najwyższego i sądów powszechnych – zarys problematyki*, „Ius Matrimoniale” 29(2018), nr 1, s. 51–64.

Krapiec M.A., *Człowiek i prawo naturalne*, Lublin 1986.

Mariański J., *Małżeństwo i rodzina w świadomości Polaków – analiza socjologiczna*, „Zeszyty Naukowe KUL” 59(2015), nr 4 (232), s. 77–103.

Motyka K., *O nowej teorii prawa naturalnego, małżeństwie i wolności religii w związku z książką Sherifa Girgisa, Ryana Thomasa Andersona i Roberta Petera George’a „Czym jest małżeństwo?”*, „Studia z Prawa Wyznaniowego” 2021, t. 24, s. 25–66.

Piotrowska D., *Założenia i zasady katolickiej etyki normatywnej w odniesieniu do rodziny*, „Studia z Nauk Społecznych” 1996, z. 12(8), s. 109–123.

Podgórecki A., *Patologia życia społecznego*, Warszawa 1969.

Słany K., *Alternatywne formy życia małżeńsko-rodzinnego w ponowoczesnym świecie*, Kraków 2002.

Sopoćko M., *Miłosierdzie Boga w dziełach Jego*, Londyn 1958.

Sopoćko M., *Rodzina w prawodawstwie na ziemiach polskich (Studium etyczno-prawne)*, Wilno 1926.

Szulakiewicz M., *Filozofia jako hermeneutyka*, Toruń 2011.

Szymczak J., *Definicje rodziny*, „Studia nad Rodziną” 2002, nr 2(11), s. 151–165.

Westheimer R., *Seks małżeński*, Poznań 1997.

Winiarz J., Gajda J., *Prawo rodzinne*, Warszawa 2001.

Wyszyński S., *Naród – rodzina rodzin*, w: *Prymas Tysiąclecia*, pod red. F. Kniołka SAC, Z. Modzelewskiego SAC, D. Szumskiej, Paryż 1982.

Wyszyński S., *Nauczanie społeczne 1946–1981*, Warszawa 1990.

Wyszyński S., *Słowo wstępne Prymasa Polski*, Warszawa, 2 II 1974, w: Ks. S. Struzik, *Rodzina Bogiem silna mocą swego narodu*, „Kultura–Media–Teologia” 3(2010), s. 105–119.

Referaty:

Artemiuk P., *Małżeństwo w ogniu krytyki. Kilka uwag o ponowoczesnych próbach dekonstrukcji tej instytucji*, referat wygłoszony podczas IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej (R)ewolucja Małżeństwa, 17 października 2022 r.

Guzewicz W., *Historyczne przeobrażenia małżeństwa jako instytucji wychowujące*, referat wygłoszony podczas IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej (R)ewolucja Małżeństwa, 17 października 2022 r.

Janiszewska A., *Przemiany form życia małżeńsko-rodzinnego*, referat wygłoszony podczas IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej (R)ewolucja Małżeństwa, 17 października 2022 r.

Skawiński R., *Małżeństwo – rodzice – szkoła*, referat wygłoszony podczas IV Ogólnopolskiej Konferencji Naukowej (R)ewolucja Małżeństwa, 17 października 2022 r.

“MODERNIZATION” OF MARRIAGE – EVOLUTION OR REVOLUTION?

SUMMARY

The aim of the article is to analyze the transformation of marriage in the context of socio-cultural changes taking place at the beginning of the 21st century. Taking up this issue is important not only for cognitive reasons, but also for social ones. At present, in many cultural circles, the principle of Christian marital morality is presented in a distorting mirror. Many attempts are made to impose on whole communities and even entire societies a model that proclaims itself “progressive” and “modern”. Formerly concealed violence, molestation, mental torment, and even infanticide are coming to light. Homosexual marriages, homo and heterosexual partnerships are introduced, patchwork families are popularized, and divorces and life without commitments are completely normalized. For this reason, every attempt to reflect and search for “the right way” certainly brings us closer to finding the true essence and pattern of a harmonious and spiritual marriage created on the basis of a humanistic approach to human existence.

KEYWORDS: marriage, transformation, decalogue